

**Mövzu № 11. «Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi»**

P L A N:

GİRİŞ

1. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyət prinsipləri.
2. Konstitusiya Məhkəməsinin təşkili və səlahiyyəti.
3. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin hüquqi əsasları.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı 2016.
2. «Məhkəmələr və hakimlər haqqında» Qanun Bakı-1997-ci il.
3. «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 2004-cü il.
4. «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin» məlumatı 2004, № 3
5. «Xarici dövlətlərin Konstitusiyaları», «Qanun» 1994, № 2-3
6. «İnsan hüquqları üzrə sənədlər toplusu»
7. «Konstitusiya hüququ» fənni üzrə mühazirələr toplusu, Bakı-1995-ci il.

GİRİŞ:

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra xalqın iradəsi ilə hakimiyyət qayıdan möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz demokratiyanın inkişafı üçün əsas meyar olan daxili sabitliyə nail oldu, söz və mətbuat azadlığı təmin edildi, çoxpartiyalı sistem yaradıldı, müddəalarının üçdə biri insan hüquq və azadlıqlarına həsr olunmuş yeni Konstitusiya qəbul edildi, dövlətimizin sivil, cəmiyyət quruculuğu yolundan dönməyəcəyi bütün dünyaya bəyan olundu.

Dahi fransız mütəfəkkiri Dantonun sözlərinə görə, hüquq, ona harada riayət olunursa, orada mövcuddur. Aydınır ki, özündə ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən Konstitusiya qəbul edərək, orada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını elan etmək kifayət deyildir, əsas məsələ onların real həyatda icrasını təmin etməkdir. Konstitusiyanın insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına 48 maddə həsr etməklə, onları təmin etməyi dövlətin ali məqsədi kimi bəyan etmişdir. Əksər mütəxəssislərin fikrincə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının elan edilmə dərəcəsinə görə ölkəmizin Konstitusiyası beynəlxalq-hüquqi standartların, eləcə də insan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konstitusiyasının başlıca tələblərinə cavab verir.

SUAL 1. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyət prinsipləri

90-cı illərin əvvəllərində Sovet İttifaqının dağılmasından sonra yeni yaranmış müstəqil dövlətlərin hər biri öz inkişaf yolunu seçmişdir. MDB ölkələrində siyasi, iqtisadi dəyişikliklərlə yanaşı, hüquqi sistemdə elə islahatlar həyata keçirilir ki, bunun da gedişində demokratik təsisatların bərqərar edilməsinə xüsusilə daha geniş diqqət yetirilir. İslahat prosesləri son nəticədə həmin dövlətin dünya birliyində öz imicini, öz yerini müəyyən etməsində çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Konstitusiyaya dövlətin inkişafının hüquqi əsasını təşkil edərək, həmin dövlətin uzun bir dövr ərzində inkişafını və onun dünya birliyinə qovuşmaq qabiliyyətini müəyyən edir. Konstitusiyaya dövlətin hüquqi sisteminin fundamental əsasını, onun başlıca normativ mənbəyini təşkil edir, ictimai münasibətlərə, siyasi sistemin bütün vəzifələrinə məqsədyönlü təsir vasitəsi kimi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının zamini kimi xidmət göstərir.

MDB dövlətlərində Konstitusiyaya islahatları konstitusion dəyişikliklərin möhkəm normativ bazasını yaradır və onların zəruriliyini hüquqi cəhətdən təmin edir, islahatlar prosesini stimullaşdırır.

Konstitusiyalar;

- xalqın suverenliyi;
- konstitusion quruluşun əsasını;
- insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını;
- hakimiyyətin həyata keçirilməsi mexanizmini;
- yerli idarəetməni təsbit edir.

Konstitusiyaya – qanunun aliliyinə, hakimiyyətin özbaşınalığının və hakimiyyət altında olanların hüquqsuzluğunun inkarına əsaslanan hüquqi dövlətin birinci zəruri şərtidir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 7-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil olunması qeyd olunur:

- qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisini həyata keçirir;

- icra hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir;
- məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

Konstitusion müddəalara əsasən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqildirlər. Demokratik dövlətdə qarşıdurması və konfrontasiyası kimi deyil, səlahiyyətlərin şüurlu və sivilizasiyalı qaydada bölünməsi kimi başa düşülməlidir. Hakimiyyət bölgüsünün mahiyyəti-vətəndaşların bu və ya digər qrupları, yaxud vəzifəli şəxslər tərəfindən hakimiyyətin qəsb edilməsini neytrallaşdıran «çəkəndirmə» və tarazlaşdırma sisteminin yaradılması yolu ilə hakimiyyətinin xalqı müdafiə etməsindədir.

MDB ölkələrində baş verən dəyişikliklərin əsas amillərindən biri məhz məhkəmə hakimiyyətinin vəziyyətidir. Belə ki, konstitusiyaların hamısında məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinə həsr edilmiş fəsillər vardır.

Azərbaycan Konstitusiyaya Məhkəməsinin adı ilk dəfə 1991-ci ildə referendum yolu ilə qəbul edilmiş «Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında» Konstitusiyaya Aktının 13-cü maddəsində qeyd edilmişdir.

Orada deyilir: «Məhkəmə hakimiyyəti hər biri öz səlahiyyətləri çərçivəsində, asılı olmayan məhkəmələr, yüksək instansiyada isə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının Ali Arbitrac Məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilir.

Konstitusiyaya Məhkəmələri – təşəbbüsün Qanun əsasında fəaliyyətə dəqiq səy göstərildiyini ifadə edən hüquqi dövlətin təbii bir təsisatıdır. Bu məhkəmələr Konstitusiyanın, qanunların, vətəndaşların hüquqlarını müdafiə etmək məqsədini daşıyır. Onlar lazım olduqda, hər hansı səbəb üzündən əsas Qanundan kənara çıxan qanunvericini və hökuməti «təsbit etməyə» qadirdirlər. Konstitusiyaya nəzarətinin xüsusi məhkəmə orqanı kimi Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılması dövlətin konstitusion əsaslarının möhkəmlənməsinə, Konstitusiyanın fəaliyyətdə olan hüquqa çevrilməsinə ilkin zəmin yaradır. Azərbaycanda Konstitusiyaya belə münasibətin təsbiti

xüsusi tədbirlərin yaradılmasını tələb edən vacib vəzifədir ki, onların arasında Konstitusiyaya Məhkəməsi aparıcı rol oynamasıdır.

Konstitusiyaya məhkəmə nəzarəti – məhkəmə orqanları tərəfindən belə nəzarət obyektlərinin Konstitusiyaya müvafiqliyinin yoxlanılmasıdır. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, bəzi ölkələrdə, məsələn: ilk dəfə ABŞ-da 1803-cü ildə ABŞ-ın Ali Məhkəməsi qərar qəbul etdi ki, o, ölkədə qanunverici hakimiyyət orqanları tərəfindən qəbul edilmiş hər hansı bir qanunu ABŞ Konstitusiyasına zidd olduğunu elan etmək hüququna malikdir. Qanunun bu cür elan edilməsi onun ilk növbədə məhkəmələr tərəfindən tətbiq olunmaması demək idi. Başqa sözlə, konstitusiyaya riayət olunması üzrə nəzarətdə məhkəmələr də cəlb olundu.

Konstitusiyaya məhkəmə nəzarətinin iki növü vardır.

- ümumi yurisdiksiya məhkəmələri tərəfindən həyata keçirilən Konstitusiyaya nəzarəti;
- ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri tərəfindən həyata keçirilən Konstitusiyaya nəzarəti.

Konstitusiyaya məhkəmə nəzarətinin birinci növünün xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, nəzarət obyektlərinin Konstitusiyaya uyğunluğunu adi proseduralara müvafiq konkret məsələləri ümumi yurisdiksiya məhkəmələri, xüsusi proseduralara müvafiq məsələləri isə, ali məhkəmələr və ya onların xüsusi palataları yoxlayırlar.

Konstitusiyaya nəzarətinin həyata keçirilməsinin birinci növünə Estoniyada Milli Məhkəmənin Konstitusiyaya kollegiyasının yaradılmasını misal göstərə bilərik.

Konstitusiyaya məhkəmə nəzarətinin ikinci növünün əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar sərbəst məhkəmə icraatı – Konstitusiyaya məhkəmə icraatı apararı xüsusi Konstitusiyaya yurisdiksiyasına malikdirlər. Konstitusiyaya məhkəmə yurisdiksiyası və müvafiq Konstitusiyaya məhkəmə icraatı Konstitusiyaya Ədliyyəsinə, yəni Konstitusiyaya ədalət mühakiməsini təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi müstəqil dövlət orqanıdır və təşkilatı, maliyyə, habelə hər hansı başqa cəhətdən qanunvericilik, icra və digər məhkəmə hakimiyyəti orqanlarından, yerli özünüidarəetmə orqanlarından, siyasi

partiyalardan, qeyri-hökumət təşkilatlardan, həmkarlar ittifaqlarından, onların vəzifəli şəxslərindən, həmçinin hüquqi və fiziki sənədlərdən asılı deyildir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin təşkili və fəaliyyətinin əsas prinsipləri digər məhkəmələrin təşkili və fəaliyyətinin əsasında olan müddəalarla oxşardır. Bu prinsiplərə «Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 25-30-cu maddələrində göstərilmişdir. Bu prinsiplər aşağıdakılardan ibarətdir.

- Qərəzsizlik və ədalət prinsipi.
- Hər kəsin qanun və Konstitusiyaya Məhkəməsi qarşısında bərabərliyi;
- Açıqlıq;
- Çəkişmə və tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipi;
- İcraatın aparıldığı dil prinsipi;
- Kollegiallıq prinsipi;

Qərəzsizlik və ədalət dedikdə – Konstitusiyaya Məhkəməsində həyata keçirilən icraat zamanı hakimlər işlərə müstəqil, qərəzsiz və ədalətlə baxır.

Hər kəsin qanun və Konstitusiyaya Məhkəməsi qarşısında bərabərliyi dedikdə – Konstitusiyaya ədalət mühakiməsi hər kəsin qanun və Konstitusiyaya Məhkəməsi qarşısında bərabərliyi əsasında həyata keçirilir.

Açıqlıq dedikdə – Konstitusiyaya Məhkəməsində işlərin icraatı açıq aparılır. İşə qapalı iclasda baxılmasına o halda icazə verilir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi açıq icraatın dövlət, peşə və kommersiya sirrinin açılmasına səbəb olacağına güman edir, vətəndaşların şəxsi və ya ailə həyatının məxfiliyini qorumaq zərurətini müəyyən edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi icraatı, bir qayda olaraq, şifahi aparılır. Tərəflərin və maraqlı subyektlərin razılığı olduqda Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsi ilə müəyyən edilən qaydada işə yazılı prosedurla baxıla bilər.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun iclası haqqında məlumat iclasa azı beş gün qalmış rəsmi dövlət qəzetində dərc edilir. Təxirəsalınmaz hallarda bu qaydaya riayət etmək mümkün olmadıqda Konstitusiyaya Məhkəməsi iclasın keçirilməsi vaxtı haqqında məlumat televiziya və radio ilə elan edilir.

Tərəflərin hüquq bərabərliyi və çəkişmə dedikdə - Konstitusiya məhkəmə icraatı tərəflərin hüquq bərabərliyi və çəkişməsi prinsipləri əsasında həyata keçirilir.

Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya məhkəmə icraatında tərəflərin sübutları və dəlilləri ilə bağlı deyildir və baxılan məsələlərin tam araşdırılmasına nail olmalıdır.

İcraatın aparıldığı dil dedikdə – Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən mühakimə icraatı Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində aparılır.

Konstitusiya Məhkəməsində baxılan işin iştirakçısı olan və icraatının aparıldığı dili bilməyən şəxslərə işin bütün materiallarının onların bildiyi tərcüməsi və Konstitusiya Məhkəməsinin iclaslarında ana dilində çıxış etməsi təmin olunur.

Kollegiallıq dedikdə – Konstitusiya Məhkəməsində işlərə kollegial qaydada baxılır.

SUAL 2. Konstitusiya Məhkəməsinin təşkili və səlahiyyətləri

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlərə dair ali konstitusiya mühakiməsi orqanıdır.

Azərbaycan Respublikasında hakimlərə dair tələblər Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərinə də şamil edilir. Belə ki, onlar heç bir başqa seçkili və təyinatlı vəzifə tuta bilməzlər, elmi, pedaqoci və yaradıcılıq fəaliyyətindən başqa heç bir sahibkarlıq, kommersiya və digər ödənişli fəaliyyətlə, siyasi fəaliyyətlə məşğul ola bilməzlər və siyasi partiyalara üzv ola bilməzlər, vəzifə maaşından, habelə elmi,

pedaqoci və yaradıcılıq fəaliyyətinə görə aldığı vəsaitdən başqa məvacib ala bilməzlər.

Onu qeyd edək ki, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri 15 il müddətinə təyin edilirlər. Səlahiyyət müddəti qurtardıqdan sonra hakim yenidən həmin vəzifəyə yalnız bir dəfə təyin edilə bilər.

Öz səlahiyyətlərin həyata keçirərkən onlar müstəqildirlər, yalnız Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və Qanuna tabedirlər və səlahiyyətləri müddətində dəyişilməzdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərinin aşağıdakı hüquqları vardır:

- Konstitusiya Məhkəməsinin bütün iclaslarında iştirak etmək;
- Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlər üzrə qərarlar qəbul edilərkən səsvermədə iştirak etmək;
- Konstitusiya Məhkəməsində məsələlərə baxılarkən işdə iştirak edən tərəflərə, maraqlı subyektlərə, şahidlərə və ekspertlərə suallar vermək;
- Konstitusiya Məhkəməsində baxılmağa hazırlanan məsələ barəsində hər hansı sənədi və başqa məlumatı qanunvericilik, icra və digər məhkəmə hakimiyyəti orqanlarından yerli özünüidarəetmə orqanlarından, həmçinin hüquqi və fiziki vəzifəli şəxslərin bu işə dair izahatlarını dinləmək;
- Konstitusiya Məhkəməsinin iclasında təqdim edilmiş vəsatətlər və materiallarla tanış olmaq;
- Hakimlərin müzakirə otağında konstitusiya Məhkəməsinin qəbul ediləcək qərarına dair fikir söyləmək, qərarın lehinə və ya əleyhinə səs vermək;

Bununla yanaşı Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri müəyyən vəzifələri daşıyırlar. Onlar aşağıdakılardır:

- öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını rəhbər tutmalı və onun aliliyini təmin etməli;
- Konstitusiya Məhkəməsində məsələlərə baxılarkən işlərə hüquq və ədalət əsasında obyektiv və qərəzsiz yanaşmalı;
- Konstitusiya Məhkəməsinin iclaslarını üzrsüz səbəbdən buraxmamalı;
- Konstitusiya Məhkəməsində baxılan məsələlər üzrə səsvermədə iştirak etməli;

- Konstitusiya Məhkəməsində hakiminin yüksək adına xələl gətirə biləcək hərəkətlərə və çıxışlara yol verməməli:

- Konstitusiya Məhkəməsində baxılan məsələ haqqında qərar qəbul ediləndə məsələnin mahiyyətinə dair fikir söyləməməlidirlər.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi 9 hakimdən ibarətdir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərini təyin etdikdən sonra Konstitusiya Məhkəməsi sədrinin və sədr müavininin təyin edilməsi məsələsini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həll edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri, sədr müavini yalnız öz xahişi ilə vəzifədən azad oluna bilərlər. Bu halda onlar Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi vəzifəsində qalırlar.

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Konstitusiya Məhkəməsinin hakiminə mənsub olan bütün hüquqlara malikdirlər və bütün vəzifələri daşıyır. Konstitusiya Məhkəməsinin sədri aşağıdakı səlahiyyətləri həyata keçirir.

- qanunvericilik, icra və başqa məhkəmə hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünüidarə orqanı ilə habelə hüquqi və fiziki şəxslərlə münasibətdə Konstitusiya Məhkəməsini təmsil edir;

- Konstitusiya Məhkəməsinin işini təşkil edir;

- Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid məsələləri baxılmaq üçün Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun iclaslarına çıxarır;

- Konstitusiya məhkəməsi Plenumunun iclasını çağırır və iclasına sədrlik edir;

- Konstitusiya məhkəməsinin sədr müavininin həll etdiyi məsələlərin dairəsini müəyyənləşdirir;

- palataların tərkibini müəyyən edir;

- işlərin həcmi və sayını nəzərə almaqla hakimlər arasında bir və bir neçə məruzəçi-hakimi təyin edir;

- Konstitusiya Məhkəməsinin aparatına rəhbərlik edir;

- Konstitusiya Məhkəməsi aparatının işçilərini vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir, mükafatlandırır və onların intizam qaydasında cəzalandırılması məsələsini həll edir;

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə ona aid edilmiş digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

Konstitusiya məhkəmə icraatının tərəfləri sorğu verənlər və cavabverənlərdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III və VII hissələrində göstərilən subyektlər konstitusiya məhkəmə icraatında sorğuverənlər kimi çıxış edə bilər.

- Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, Ali Məhkəmə, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğu, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi;

- Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili;

- Konstitusiya Məhkəmə icraatında aşağıdakılar cavabverən ola bilərlər:

- mübahisə olunan normativ hüquqi, məhkəmə və ya bələdiyyə aktını qəbul etmiş müvafiq dövlət və ya yerli özünüidarəetmə orqanı;

- mübahisə olunan Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minməmiş dövlətlərarası müqaviləsini və ya Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqaviləsini imzalamış vəzifəli şəxs;

- qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı güman edilən pozuntuya yol vermiş müvafiq dövlət orqanı.

Konstitusiya məhkəmə icraatında sorğuverənləri və cavabverənləri onların nümayəndələri təmsil edə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsində icraat aşağıdakı üsullarla həyata keçirilir:

- konstitusiya məhkəmə icraatı;

- xüsusi konstitusiya icraatı.

Konstitusiya Məhkəməsində baxılan konstitusiya işləri üzrə konstitusiya məhkəmə icraatı aşağıdakı növlərdə həyata keçirilir;

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində, V və VII hissələrində nəzərdə tutulmuş məsələlərin həlli üçün verilmiş sorğular və şikayətlər ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrlə əlaqədar sorğular üzrə işlərin icraatı.

Konstitusiya Məhkəməsinə baxılan konstitusiya işləri üzrə xüsusi konstitusiya icraatının aşağıdakı növləri həyata keçirilir:

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatları seçkilərinin nəticələrinin yoxlanılması və tətbiqi ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- yeni seçilmiş Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasının keçirilməsi vaxtının təyin edilməsi ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin nəticələrinin rəsmi elan edilməsi ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin istefa ərizəsinə baxılması ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səhhətinə görə öz səlahiyyətlərini icra etmək qabiliyyətini tamamilə itirdiyi barədə məlumatı aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müraciəti ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi üçün verilən sorğular və müraciətlər ilə əlaqədar işlərin icraatı;

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və ya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının mətnində dəyişikliklər edilməsi haqqında təkliflərinə dair Konstitusiya Məhkəməsinin rəyinin çıxarılması ilə əlaqədar işlərin icraatı.

Müxtəlif növ konstitusiya işləri üzrə konstitusiya icraatının xüsusiyyətləri.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində, V və VII hissələrində nəzərdə tutulmuş məsələlərlə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olmuş sorğu və ya şikayət, bir qayda olaraq, 30 gün müddətində Konstitusiya Məhkəməsi palatasının iclasını çıxarırlar, sorğu və ya şikayətin icraatı qəbul edilməsindən imtina haqqında qərar qəbul olunur.

Sorğu və ya şikayətin icraata qəbul edilməsi, yaxud icraata qəbul edilməsindən imtina edilməsi haqqında qərardad qəbul edilməsindən imtina edilməsi haqqında qərardad qəbul olunduğu gündən ən gec 7 gün keçənədək sorğuverənə (ərizəçiyə) göndərilir.

Sorğu və ya şikayətə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunda ən gec 60 gün ərzində baxılmalıdır.

Qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrlə əlaqədar sorğu haqqında məsələ 15 gün müddətində Konstitusiya Məhkəməsinin palatalarının iclasına çıxarılır. Sorğuya Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunda mahiyyəti üzrə baxılması, bir qayda olaraq, onun icraatına qəbul edildiyi gündən ən gec 30 gün keçənədək başlanmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 86-cı maddəsinə görə Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatları seçkilərinin nəticələrinin düzgünlüyünü yoxlayır və təsdiq edir. Bu məsələni Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu ən gec 10 gün müddətində baxır. Milli Məclis təkrar seçkilərin nəticələrinin düzgünlüyünü yoxlamaq üçün Konstitusiya Məhkəməsinə materiallar daxil olduğu gündən ən gec 7 gün ərzində baxılır. Nəticələrin təsdiq edilməsi, qismən təsdiq edilməsi və ya təsdiq edilməməsi barədə hakimlərin 5 səs çoxluğu ilə qərar qəbul edə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 88-ci maddəsinin I hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərdən sonra martın 10-dək 83 deputatın səlahiyyətləri təsdiq edilməzsə, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasının keçirilməsi vaxtını təyin edir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 83-cü deputatının seçildiyini martın 10-dan sonra təsdiq edərsə, həmin iclasda yeni seçilmiş Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasının keçirilməsi vaxtını da müəyyən etməlidir. Bu məsələ haqqında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun qərarı hakimlərin azı 5 səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin yekunları haqqında məsələyə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunda baxılır. Konstitusiya Məhkəməsi

Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin yekunları haqqında məlumatı səsvermə günündən sonra 14 gün ərzində rəsmən elan edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti istefa verdikdə onun istefa ərizəsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə təqdim olunur. Konstitusiyaya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yazılı və imzalanmış istefa ərizəsinə baxmaqdan imtina edə bilməz. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin istefa ərizəsinə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunda mahiyyəti üzrə baxılması ərizənin daxil olduğu gündən ən gec 3 gün keçənədək başlanmalıdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qərarları hakimlərin 5 səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səhhətinə görə öz səlahiyyətlərini icra etmək qabiliyyətini tamamilə itirdiyi halda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müraciəti Konstitusiyaya Məhkəməsinin daxil olduğu gündən ən gec 3 gün keçənədək Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun iclasına çıxarılır. Hakimlərin azı 5 səs çoxluğu ilə müraciətin icraata qəbul edilməsi və ya icraata qəbul edilməsindən imtina edilməsi haqqında qərar qəbul olunur və həmin gün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə göndərilir.

Müraciətə Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunda mahiyyəti üzrə baxılması onun icraata qəbul edildiyi gündən ən gec 7 gün keçənədək başlanmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səhhətinə görə öz səlahiyyətlərini icra etmək qabiliyyətini tamamilə itirdiyi ilə əlaqədar vəzifəsindən kənarlaşdırılması Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı Konstitusiyaya Məhkəməsi hakimlərinin 6 səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ağır cinayət törətdikdə Konstitusiyaya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifədən kənarlaşdırılması təşəbbüsü ilə çıxış edə bilər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifədən kənarlaşdırılması məsələsinə baxılmasını Konstitusiyaya Məhkəməsinin azı 3 hakimi təklif edə bilər.

Həmin təklif yazılı şəkildə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədrinə verilməlidir. Təklif daxil olduğu gündən 3 gün müddətində Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun

iclası çağırılmalı və bu məsələyə baxılmalıdır. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu təklifi əsaslı saymazsa, bu barədə 5 hakimin səs çoxluğu ilə qərar qəbul edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu təklifi əsaslı saydığı halda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin hərəkətlərində ağır cinayətlərin əlamətlərinin olub-olmaması barədə rəy almaqdan ötrü məsələni Ali Məhkəməyə göndərir. Bu barədə Konstitusiya Məhkəməsi 6 səs çoxluğu ilə qəbul edilməlidir. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi məsələyə daxil olduğu gündən 30 gün müddətində baxmalı və Konstitusiya Məhkəməsinə yazılı rəy göndərməlidir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin rəyini nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin hərəkətlərində ağır cinayətin əlamətlərinin olması ilə əlaqədar vəzifədən kənarlaşdırılması təşəbbüsü ilə çıxış etmək haqqında 7 hakimin səs çoxluğu ilə qərar qəbul edə bilər. Bu cür qərar qəbul edildikdə dərhal Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə göndərilir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 95 səs çoxluğu qəbul olunmuş qərar əsasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kənarlaşdırıla bilər. Qəbul edilmiş qərar dərhal Konstitusiya məhkəməsinə göndərilir. Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarına tərəfdar çıxması haqqında qərarına 7 hakimin səs çoxluğu ilə qəbul edir. Bu qərarı Konstitusiya Məhkəməsinin sədri imzalayır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarına tərəfdar çıxması haqqında qərar qəbul etməzsə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifədən kənarlaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı qüvvəyə minmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi barədə Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olmuş sorğu və ya müraciət haqqında məsələ bir qayda olaraq 15 gün müddətində Konstitusiya Məhkəməsi palatasının iclasına icraata qəbul edilməsi, yaxud icraata qəbul edilməsindən imtina edilməsi haqqında qərardad qəbul olunduğu gündən ən gec 7 gün keçənədək sorğu verən orqana və ya vəzifəli şəxsə göndərilir. Sorğuya və ya müraciətə Konstitusiya Məhkəməsinin

Plenumunda mahiyyəti üzrə baxılması, bir qayda olaraq, onun icraata qəbul edildiyi gündən ən gec 60 gün keçənədək başlanmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 153-cü maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və ya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının mətnində dəyişikliklər edilməsi haqqında təklif verərlərsə, bu barədə Konstitusiya Məhkəməsinin rəyi alınmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təkliflərinə mahiyyəti üzrə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunda baxılması onların dərc olunduğu gündən ən gec 7 gün keçənədək başlanmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin hüquq, təşkilat, informasiya təminatını Konstitusiya Məhkəməsinin aparatı haqqında Əsasnaməyə müvafiq fəaliyyət göstərir.

Konstitusiya Məhkəməsi aparatının strukturunun habelə dövlət büdcəsində Konstitusiya Məhkəməsinin saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş xərclər çərçivəsində aparatın ştat cədvəlini, xərclərin smetasını Konstitusiya Məhkəməsinin sədri müəyyən edir.

Konstitusiya Məhkəməsi aparatının vəzifələri aşağıdakılardır:

- Konstitusiya Məhkəməsinin və onun hakimlərin işini təmin edir.
- Konstitusiya Məhkəməsinin işi üçün zəruri olan arayışları və başqa informasiya məlumatlarını hazırlayır;
- Konstitusiya Məhkəməsinin məhkəmə iclas katibləri ilə təmin edir;
- Konstitusiya Məhkəməsinin kargüzarlığını aparır;
- Vətəndaşların qəbulunu təşkil edir;
- Müəyyən edilmiş qaydada Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olmuş şikayətləri ilkin öyrənir;
- Konstitusiya Məhkəməsi sənədlərinin qeydiyyatını və saxlanmasını təmin edir;
- Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsi sədrinin, sədr müavininin və hakimlərin ayrı-ayrı tapşırıqlarını yerinə yetirir;

- Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə əlaqədar başqa vəzifələri həyata keçirir.

SUAL 3. Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin hüquqi əsasları

«Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2004-cü ilin 12 fevral tarixində qəbul edilmişdir.

Konstitusiya məhkəmələrinin yaradılması və fəaliyyət göstərməsi, qeyd olunduğu kimi, Konstitusiya ədalət mühakiməsi dairəsində ictimai münasibətlərin keyfiyyətə yekcins kompleksini tənzimləyən xüsusi qanunların qəbul edilməsinin obyektiv zəruriliyini yaradır. Belə qanunlar Konstitusiya məhkəmələri haqqında konstitusiya müddəaları konkretləşdirir, inkişaf etdirir və tamamlayır.

Konstitusiya məhkəmələrinin iştirakı ilə olan münasibətləri tənzimləyən Konstitusiya normalarını 3 qrupa bölmək olar:

- Ümumi normalar;
- Xüsusi normalar;
- Müraciət normaları.

Ümumi normalar dedikdə, yəni bütün məhkəmələrə, bütün məhkəmə hakimiyyətinə aid olan normalar:

- Bilavasitə Konstitusiya məhkəmələrinə aid olan xüsusi normalar;
- Müraciət normaları.

Ümumi xarakterli Konstitusiya normalarına məhkəmə hakimiyyət orqanlarının müstəqilliyini elan edən, belə müstəqilliyini maliyyə və digər təminatlarını bərqərar edən, məhkəmə hakimiyyətini Konstitusiya ədalət mühakiməsinin vasitəsilə həyata keçirən, həmçinin ədalət mühakiməsinin prinsiplərini bərqərar edən normalar aiddir.

Xüsusi xarakterli Konstitusiya normalarına Konstitusiya nəzarətinin tərkibini, ixtisaslaşdırılmış orqanlarının quruluşunu, onların yaradılmasını, hakimlərin səlahiyyət müddətlərini, hakimliyə namizədlərin qarşısında qoyulan tələbləri, hakim vəzifəsinin bu və ya digər dövlət və ictimai vəzifə ilə bir araya sığışmaması hallarını, Konstitusiya məhkəmələrinin səlahiyyətlərini, Konstitusiya məhkəmələrinə müraciət

etmək hüququ olan subyektləri, Konstitusiya məhkəmələrinin qərarlarının hüquqi qüvvəsini bərqərar edən normalar aiddir.

Müraciət normaları ümumi və xüsusi normaları konkretləşdirən, ümumi və yaxud xüsusi əlavə normativ aktların qəbul edilməsinin zəruriliyini göstərir.

Konstitusiya məhkəmələri haqqında normaların fəaliyyətinin kontekstində hüquq və siyasətin qarşılıqlı əlaqəsi xüsusilə diqqəti cəlb edir. Konstitusiya məhkəmələri haqqında qanunlarda çox vaxt qeyd olunur ki, Konstitusiya Məhkəməsi siyasi məsələlərlə məşğul olmur, sırf Konstitusiya nəzarəti zəminində hüquqi məsələləri həll edir. Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyada və Konstitusiya Məhkəməsi haqqında qanunda göstərilən siyasəti aparır.

Konstitusiya Məhkəməsi palataların iclaslarında qəraradlar, plenumunun iclaslarında isə qərar və qəraradlar qəbul edilir:

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarı konstitusiya işinə mahiyyəti üzrə baxılması nəticəsində Konstitusiya Məhkəməsinin gəldiyi qənaəti əks etdirən və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun iclaslarında qəbul edilən yazılı sənəddir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarı, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya və bu qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa 5 hakimin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar Azərbaycan Respublikası adından çıxarılır. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilən qərarları plenumun iclasına sədrlik edən imzalayır və bir qayda olaraq 15 gün müddətində Konstitusiya Məhkəməsinin iclasında elan edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Konstitusiya Məhkəməsi qərarının təsviri-əsaslandırıcı və ya nəticə hissəsi ilə razı olmadıqda yazılı şəkildə xüsusi rəy tərtib edə bilər.

Hakimin xüsusi rəyi Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə birlikdə dərc edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə görə Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları Azərbaycan Respublikasının ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları qüvvəyə mindikdən sonra şərtsiz icra olunmalıdır. Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarını icra etməyən vəzifəli şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin X hissəsinə görə qanunlar və digər aktlar, yaxud onların ayrı-ayrı müddəaları, Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası müqavilələri Konstitusiya Məhkəməsinin qərarında müəyyən edilmiş müddətdə qüvvədən düşür, Azərbaycan Respublikasının dövlətlərarası müqavilələri isə qüvvəyə minmir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğun olmayan hesab edilmiş məhkəmə aktları icra edilməməli və müvafiq məhkəmə işlərinə Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən baxılmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarının qəbul edilməsi üçün əsas təşkil etmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının norması referendum nəticəsində həmin qərar Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qismən və ya bütövlükdə qüvvədən düşmüş hesab olunur.

Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları aşağıda göstərilən vaxtlardan qüvvəyə minir:

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin III hissəsinin 1-7-ci bəndlərində, V və VII hissələrində nəzərdə tutulmuş məsələlər üzrə qəbul olunmuş qərarlar-qərarın özündə göstərilən vaxtdan;

- qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və qanunlarının şərh edilməsi barədə qərarlar-dərc olunduğu gündən;

- Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid başqa məsələlər barədə qərarlar-elan olunduğu andan.

Konstitusiya Məhkəməsinin palataları sorğunun, müraciətin və ya şikayətin baxılmaq üçün qəbul edilməsi barədə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu isə Plenumun iclaslarında yaranan məsələlərin həlli üçün və bu qanunla nəzərdə tutulmuş başqa hallarda qəraradlar qəbul edirlər.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qəraradları azı 5 hakimin səs çoxluğu ilə palatalarının qəraradları isə hakimlərin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Konstitusiya işinə baxılarkən qəbul edilmiş qəraradlar Konstitusiya Məhkəməsi iclasının protokolunda əks olunur.

Konstitusiya Məhkəməsi palatalarının və plenumunun qəraradları müvafiq olaraq sədrlik edən tərəfindən imzalanır və bir qayda olaraq 5 gün müddətində Konstitusiya Məhkəməsinin iclaslarında elan edilir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarları Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetində dərc olunur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarları və Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən dərc edilməsi zəruri sayılan qəraradları Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlı başqa materiallar «Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı»nda dərc olunur.

NƏTİCƏ

Beləliklə, Konstitusiya Məhkəməsinin həll etdiyi bir çox məsələlər hüquqi dövlət, vətəndaşların hüquq və azadlıqları prinsipləri ilə birbaşa bağlıdır. Onlar cəmiyyətdə demokrativ hüquq mədəniyyətinin formalaşmasına, Azərbaycanda hüquqa

və ədalətə əsaslanan dövlət quruculuğuna bilavasitə təsir göstərir, həmçinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin və birbaşa qüvvəsinin təmin edilməsi daha böyük aktualıq kəsb edir. Bu isə Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinin genişləndirilməsini, onun müasir dövlətin konstruksiyasının əsaslandığı Konstitusiyasının real surətdə qayda-qanunun özəyini təşkil etməsi üçün ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr ilə qarşılıqlı fəaliyyətini tələb edir. Nəhayət, ölkədə həyata keçirilən hüquq islahatları ilk növbədə hüquq və azadlıqlarını səmərəli məhkəmə müdafiəsinin təmin edilməsinə istiqamətlənmişdir. Respublikamızda yeni məhkəmə sisteminin təşkili və prosessual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məhkəmə proseduraları da həmin məqsədə yönəlmişdir.